

KÖNYVÉSZET.

Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. 29. füzet. Prózai munkák. Budapest, Ráth M. 1888. (8-r. 193—256. l.) 40 kr.

Cicero De imperio Cn. Pompeii, pro P. Sulla, pro Sestio. IV. füzet. Pro Sestio IX. 26—XXXVIII. 81—83. Ford. és magy. Némethy Géza. (Tanulók könyvtára. Szerk. Dávid I. 46. sz.) Budapest-Pozsony. Stampfel, é. n. (16-r. 193—256 l.) 30 kr.

Filsmann J. Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen. I. Theil. 12. durchgesehene Aufl. Budapest, Lampel, 1889. (8-r. 187 l.) 80 kr. — Szerző az előbbi kiadás 28 olvasmányát helyettesítette újakkal s egyet-mást javított a jegyzetekben is.

Fündura Imre. Fáy András élete és művei. Irodalomtörténeti tanulmány. Budapest, Eggenberger. 1888. (8-r. 123 l.) 80 kr.

Heinrich Gusztr. Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten, insbesondere für Obergymnasien und Oberrealschulen. III. Band. Mit einem Grundriss der Literaturgeschichte und erklärenden Anmerkungen. 4. sehr vermehrte und verbesserte Auflage. Budapest 1889, Lampel, (8-r. VI, 448 l.) 1 frt 80 kr. — E kiadás, a nagyszámú kisebb javításokon és kiegészítéseken felül, főleg tekintettel az új Utasítások követelményeire módosult, a mennyiben Lessing, Goethe és Schiller bővebben tárgyalvák és több olvasmány is van munkáikból. A kötet most 38 lappal vastagabb mint az előbbi kiadásban, de ára a régi maradt.

Herodot. Hellenből fordította dr. Tótfy Iván. 3. füzet. II. könyv 26—151. fejt. (Hellen remekírók magyar fordításban. 23.) Budapest, Lampel R. 1888. (16-r. 193—288 l.) 40 kr.

Ildás Gábor magyar nyelvtana a középiskolák használatára. Átdolgozta *Barbarics Róbert.* 26. kiad. Budapest, 1889. Lampel R. (8-r. 247 l.) 1 frt.

Langrat Moritz. Deutsche Sprachlehre mit 150 Übungsaufgaben. Ein Handbuch für Schüler der Volks-, Bürger- und höheren Töchterschule. I. Theil. 39. vermehrte und sehr verbesserte Aufl. Budapest, Lampel R. 1889. (8-r. 144, VI l.) 36 kr.

Maywald József. Görög gyakorló- és olvasókönyv Xenophonból. Görög-magyar és magyar-görög fordítások az Anabasis I. könyve nyomán és szemelvények a memorabiliákból. A gymnasiumok VI. osztálya számára. Budapest, 1888, Kókai L. (8-r. 148 l.) 1 frt.

Néry László. Olvasókönyv az alsófokú kereskedelmi iskolák számára. I. rész. Budapest, Kókai, 1888. (8-r. VII, 192 l.) 1 frt.

Nyelvtanulmányok, Régi magyar. — Kiadta a M. T. Akadémia. IV. köt. 2-ik osztály. *Egyházi regyes könyv.* (Winkler Codex.) Sajtó alá rendezte és kinyomatta *Döbrentei Gábor* 1846-ban. Az eredetivel összevetette és előszóval ellátta *Volf György.* Budapest, Akadémia, 1888. (N. 4-r. XII, CXXXVI l.) 1 frt 50 kr.

Petőfi-Múzeum. I. Évfolyam, 3. szám. — Tartalma: Hol és hogyan esett el Petőfi? — *Hubay J.*, Petőfi befolyása a magyar zenére. — *Hegedűs Istv.*, Petőfi latinul. — *Férencki Z.*, Petőfi-reliquiák. — *U. a.*, Petőfi és a Honderfi 1844/45-ben. — Költemények Petőfiről és Petőfi ellen. — *Csernátomi Gy.*, A rokon helyek Petőfi úti jegyzeteiben és Heine Reisebildereiben. — Kisebb közlemények. — Évenként 4 füzet. Ára egy évre 2 frt 50. Egy-egy füzet 70 kr.

Petrík Geza. Magyarország bibliographiája. Bibliographia Hungariae 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. Bevezetéssel Szilágyi Sán

dortól. I. köt. 1. rész. Budapest, 1888, Dobrowszky Á. (N. 8-r. IV, 1—240 l.) 3 frt 50 kr.

Petrik Géza. Magyarország bibliographiája 1712—1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag, külföldön megjelent nyomtatványokról. I. köt. 2. rész. Budapest, Dobrowsky A. 1888. (N. 8-r. 241—280 l.) 3 frt 50 kr.

Schultz Ferdinánd Kisebb latin nyelvtana. Átdolgozta Dávid István. 5. jav., de lényegében változatlan kiadás. Budapest, Lampel R. 1889. (8-r. V, 296 l.) 1 frt 20 kr.

Schwicker J. H. Deutsches Sprach- und Stylbuch für Volksschulen. 4. Aufl. Budapest, Dobrowsky & Franke, 1889. (8-r. 101 l.) 44 kr.

Szabó Endre. Zsebbe való orosz nyelvtan. Budapest, Pallas, 1888. (16-r. 251 l.) 2 frt.

Szarvas G. és Simonyi Zs. Lexicon linguæ Hungaricæ ævi antiquioris. — Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig. I. köt. 2-ik füzet. (Ugy-annyira—ki-bugyog.) (4-r. 145—320 l.)

Szekely György. Búrger költészete és hatása Csokonayra. Budapest, Aigner, 1888. (8-r. 51 l.) 50 kr. — A Budapesti egyetem bölcsészeti karától jutalmazott pályamunkának az a része, mely Búrger költészetének általános jellemzését és Csokonayra gyakorlott hatását tartalmazza.

Szulik József. A magyar nemzeti irodalomtörténet rövid ismertetése. Tanítóképző intézetek és polgári iskolák használatára. 3. bőv. kiad. Eger Szolcsányi Gy. 1888. (8-r. 112 l.) 70 kr.

Tacitus évkönyvei (Annales) I. füzet. Tacitus annales I. 1—31. Ford. és magy. dr. Fodor Gyula. (Tanulók könyvtára. Szerk. Dávid I. 45. füz. Pozsony-Budapest é. n. Stampfel (16-r. 1—64 l.) 30 kr.

Télfy Irán dr. Három francia hellenista és a volapük. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XIV. köt. 10. sz.) Budapest, 1888. Akademia (8-r. 27 l.) 20 kr.

Tomor Ferencz és Váradai Antal. Magyar olvasókönyv a középiskolák II. osztálya számára. 4. kiad. Budapest, Lampel, 1889. (8-r. 218 l.) 1 frt.

Virgilius Aeneise. III. füzet. Aeneis II. könyv végig; III. k.; IV. k. 1—51. v. Ford. és magy. Dávid István. (Tanulók könyvtára. szerk. Dávid I. 47. sz.) Budapest-Pozsony, Stampfel, é. n. (16-r. 65—128. l.) 30 kr.

Willer József. Az ófrancia hősköltészet eredetéről és fejlődéséről, különös tekintettel a Roland-énekekre. Kecskemét, 1888. (N. 8-r. 35 l.) Tudori értekezés, melyben a szerző a rendkívül gazdag irodalomnak eredményeit ügyesen és kellő tájékozottsággal földolgozza. A számos eltérő véleményekkel szemben szerző rendszerint helyes ítélettel foglal állást. Új anyag előteremtésére vagy egészen önálló szempontok érvényesítésére természetesen alkalma nem volt, de a feldolgozott érdekes és fontos kérdés terén való tájékozásra a dolgozat ajánlható.

Zimányi József. Magyarai István. Ungvár, 1888. (8-r. 31 l.) Tudori értekezés, mely Magyarai életét és fennmaradt két munkáját alaposan és helyes ítélettel tárgyalja. Legterjedelmesebben szól szerző természetesen Magyarai és Pázmány polemiájáról. Értékes irodalomtörténeti adalék.

Becker Reinhold. Wahrheit und Dichtung in Ulrich von Liechtensteins Frauendienst. Halle, 1888. Niemeyer, 116 l. Ara 2 mk. — A stájer lovagnak önéletrajza fontos művelődéstörténeti forrás, melynek jelentőségét Irodalomtörténetemben (I, 543—51) bővebben kifejtettem, a hol egyuttal hangsúlyoztam, hogy a munka itt-ott «való és költészet» és kimondtam,

«hogy tetteinek főűrőjőa a hiúság volt és az a korlátoltság, mely nem tudja magát a divat zsarnoksága alól fölmenteni». Becker még tovább megy. Szerinte e munka regény és egyéb semmi, — de az összes tőnyleges adatok valódiságát ő sem tagadja, csakhogy Liechtenstein en adatok indokolásában és a cselekvény elbeszélésében első sorban képezelete által vezérelteti magát. Mulattató könyvet akart írni, nem történeti munkát. Azért külsőleg utánozza ugyan az udvari élet régi formáit, de voltakép maga is neveti a rajzolt világot. Becker szerint csak a közbeszött költői levelek és dalok felelnek meg a valóságnak, az elbeszélés maga regény, még pedig nagyrészt igen sikerült regény, melynek megírásánál a szerző főkép hatására törekedett, a valóság és komolyság rovására is. — A kis könyv igen jól van írva és alapos tanulmányok eredménye; de a főkérdésre nézve talán mégis túllő a czélon. Eddig rendkívüli bizalommal voltak a stájer Don Quijote igazságszeretete iránt; Becker e bizalmat teljesen megtagadja tőle. A helyes valószínűen itt is a két véglet közt fekszik.

Greyerz O., Bent Lulwig von Muralt. Frauenfeld, 1888. 112 l. — Ez érdekes életrajz hőse a maga idejében híres ember volt, ma már alig tud valaki róla. Midőn Haller 1732-ben váratlanul kiadta költeményeit, Gottsched azt írta, hogy «általánosn a híres Muralt urat tartják szerzőjőknek». Nagy volt a tekintélye, és kiváló kortársai elismerték kiválóságát. Gottsched szerint a legszellemesebb æsthetikusok Shaftesbury, Addison, Voltaire, Muralt; Voltairenél többször szerepel a «sage et ingénieur M. de Muralt»; Rousseau tanulmányozza műveit és Bodmer a tiszta ízlésnek egyik németországi «missionariusát» látja benne. E híre és tekintélye a *Lettres sur les Anglais et les Français* czímmel még a XVII. sz. végén írt, de csak 1725-ben megjelent tizenkét levelén alapszik, melyek a szerzőnek kiváló megfigyelő tehetségéről és helyes ítéletéről tanúskodnak. E munkának nagy része van abban, hogy az angol ízés a XVIII. sz. elején tekintélyre vergődik a kontinensen s főleg Németországban teljes diadalt ül a francia irány fölött, — mert Muralt nagy tisztelője az angol nemzetnek és szellemnek, melyet (főleg a francziával szemben) igen kedvezően jellemez. Muralt különben 1665-ben született Bernben s egészen francia nevelésben részesült, Genfben tanult, mire a francia seregbe mint tiszt belépett. Vagy harmincz éves korában került Londonba, hol az «angol», utóbb Párisba, hol a «francia levelek» keletkeztek. Bernbe 1698-ban tért vissza. Itt kiváló állami s társadalmi állást foglalhatott el, mint utóbb Haller; de Muralt egy saájtszerű politikus irányhoz szegődik, mely őt ellentétbe hozza a kormánynyal. Kiutasítják Bernből, utóbb Genfből is; végre a neufchâteli tő mellett telepszik meg Colombier közelében, hol csak 1749-ben, félíg-meddig zavart elmével meghalt. Későbbi dolgozatai (*L'instinct divin, Lettres fanatiques* stb.) kizárólag vallási problémákkal foglalkoznak s szintén nagy hatással voltak a korra, főleg Rousseaura, mert ha Muralt folyton azt tanítja, hogy az igaz tudásnak egyedüli forrása az intuitio, hogy a tudomány csak elrontja az embert, hogy kizárólag a keblünkben megszólaló isteni szözatot kell követnünk; nem nehéz e tétélekbən Rousseau későbbi világnézetének gyökereit s csiráit felismerni.

Kaweran Waldemar, Aus Halles Literaturleben. Halle, 1888. Niemeyer, 360 l. Ara 6 mk. — Igen vonzóan írt és alaposága mellett is kellemes olvasmányt nyújtó irodalom- és kortörténeti rajz. Halle a XVIII. században nagy szerepet vitt a német tudomány, műveltség és költészet terén és szerző a régi város e jelentőségének lehető teljes képét iparkodik adni. Műve három főrésze oszlik. Az elsőben tárgyalja a tudós iskolák ügyét, a gymnasiumok állapotát, az egyetem keletkezését, a tanárok és tanulók viszonyait. Itt főleg Thomasius, Gundling, Philippi (kit Liscow szatirái megsemmisítettek) és a korabeli folyóiratok jellemzése igen sikerült. A második rész a pietismus fejlődésének és hatalmának rajza: Francke és Joachim Lange, Wolff Keresztély és Klotz a főalakok. A harmadik rész a

rationalismus győzelmét beszéli el: Bahrtdt, Lafontaine Ágost (az érzelgős regényíró) és a hallei színházi viszályok állnak előtérben. A szerző mindenütt a forrásokból (részben eddig ki nem aknázottakból) és a legjobb monographiákból merít, szépen csoportosítja a gazdag anyagot, helyesen és minden túlzás nélkül ítél és igen vonzóan tárgyalja az érdekes mozzanatakat. Könyvét még az is nagy érdekléssel fogja olvasni, kit az itt tárgyalt dolgok nem érdekelnek közelebbről. A pietismus és rationalismus közti harc különben azóta sem ért tényleg véget, s ennyiben majdnem aktuális érdekű a könyvnek legfontosabb és legterjedelmesebb része.

Morneuey Karl, Johann von Dalberg, ein deutscher Humanist und Bischof. Heidelberg. 1887. Mit Dalberg's Bildniss. — Egészen új és gazdag levéltári anyagon nyugvó életrajza a XV. századi német humanisták szellemes fejének és bőkezű mecénásának. Sok ennek alapján az új adat, még az évszámokban is. Eddig úgy tudtuk, hogy D. 1445-ben született és e kiinduló pontból állapították meg életének egyes korszakai. Most M. kimutatja, hogy Dalberg 1455-ben született, 11 éves korában ment az erfurti egyetemre, hol négy év múlva baccalaureus lett; 1473-ban indult Olaszországba, hol Agricola Rudolfal benső barátságot kötött s 1474-ben a párisi egyetem rectorává választott. D. tehát 11 éves korában volt deák, 18 éves k. Paris rectora, 25 éves k. wormsi prépost s a heidelbergi egyetem kancellárja, 26 éves k. a rajnai választó fejedelemség kancellárja és 27 éves k. wormsi püspök. Főleg mióta a heidelbergi egyetemmel hivatalos viszonyban állt, gyakorolt D. messze kiható és jótékony hatást a német humanismus fejlődésére. Főleg pártolta a görög tanulmányokat is, melyekkel Paduában kezdett foglalkozni. De jellemző, hogy 1479-ben, midőn Agricola a Speierben tartózkodó Dalberget fölkereste s ketten itt a görögrel foglalkozni szándékoztak, az egész városban egyetlen görög könyv nem volt kapható, — hisz Wimpfeling még néhány évvel később kijelentette, hogy Reuchlin, Celtis, Trithemius és Dalberg az egyetlen négy német ember, kik görögül tudnak. (Agricola már 1485-ben megh.). Dalberg tervezte 1495-ben az örökké tervezett Celtissel a német humanisták szövetségét is, melynek természetesen a wormsi püspök volt feje. Ő eszközölte ki a német császárnál azt a kitüntetést is, hogy az új császár a koronázásnál mindig legelőször egy Dalberget tüssön lovagá; innen a közmondásossá vált szólam: Ist kein Dalberg da? Dalberg megh. 1503. július 28. korán és igen váratlanul. Halála körülményei nincsenek még teljesen kiderítve. Barátjai azt állítják, hogy heves láz ölte meg; de Wormsban (a hol, igaz, nem szerették a püspököt, ki folyton perlekedett a lehető önállóságra s függetlenségre törekvő várossal) azt beszélték, hogy D. egy szerelmi kaland alkalmával egy mély pinczébe esett s agyonzúzta magát. A kancellár egész életében a tisztesség és szüziesség hírében állt; a wormsi pletyka azonban mégsem látszik teljesen légből kapottnak.

Morsch Hans, Goethe und die griechischen Bühnenschriftsteller Berlin, 1888, 4-r. 55 l. (programm). — E nagy olvasottsággal és rendkívüli szorgalommal írt tanulmányban pontosan kimutatja szerző a görög tragikusok hatását Goethe drámai műveire. E hatás a választott tárgyokban, a költői szellem- és nyelvben, egyes azonos vagy rokon elemekben mutatkozik. Főleg érdekes, mit szerző a Goethe stílusának s nyelvének hellén jelleméről s elemeiről összeállít. Kölcsönzések nem nagy számmal találhatók, de tény, hogy Goethe rendkívül sokat tanult a görög mesterektől, kik sokkal nagyobb mértékben mentek át vérebe, mint azt rendszeren gondolják. Nagyon tanulságos e szempontból, hogy a német költőnél sok kifejezés, kép, fordulat vagy gondolat található, melyek csak a tragikusok fragmentumaiban fordulnak elő, melyeket Goethe pedig csak igen kis részben ismert. De annyira beleélte magát a tragikusokba s annyira magáévá tette szellemüket s alakjukat, hogy egészen öntudatlanul is ugyan e szellemben és alakban fejezte ki magát. A görög nyelvet is, úgy látszik, sokkal jobban bírta Goethe, mint

azt rendszeren föltételezik róla. Különösen sikerült a tanulmány legterjedelmesebb, az Iphigeniát tárgyaló része, melyben a szerző meggyőzően kimutatja, hogy Goethe, bár Euripides tragédiáját s az antik mythust lényegesen módosította, mégsem vett föl drámájába oly ideát vagy ideált, mely az antik világban ki nem mutatható vagy épen lehetetlen volna.

Schultz Osk., Die proenzalischen Dichterinnen. Biographien und Texte nebst Anmerkungen und einer Einleitung. Leipzig, 1888, Fock, 8°, 36 l. Ara 1 mk. 20. — Ez alapos és új eredményekben gazdag dolgozat három részből áll. Az elsőben szerző érdekesen fejtegeti azt a kiváló szerepet, melyet a nő déli Franciaországnak irodalmi s művelődési életében vitt. A második részben tizenhat nőköltőről közöl életrajzi s irodalomtörténeti adatokat. Végre a harmadik részben 24 költemény szövege következik. Értékes jegyzetekkel. A fölhozott nőköltők közül Tobler szerint (Le Moyen âge, 1888. mai, p. 98) az utolsó, Bieiris de Romans?) törlendő, mivel egyetlen fönmaradt dala, tartalmánál fogva, csak férfitől származhatik. A dolgozat többi adatai a prov. irodalomtörténet értékes adalékai.

Wätzold Stephan, Zwei Goethevorträge: Die Jugendsprache Goethes. — Goethe und die Romantik. Berlin, 1888, 56 l. Ara 1 mk. Két csinos, népszerű felolvasás, melyek azonban mégis nélkülözik a kellő tudományos alapot. Az első a jobbik. Szerző érdekesen mutatja, hogy már a fiatal Goethe is mily mesterien kezelte a nyelvet és hogy számos kifejezése (már ezen időből), melyeket a kortársak hallatlanoknak tartottak, ma a közönséges beszédnek mindennapi alkatrészei. Ha szerző Goethét a német nyelv felszabadítójának nevezi, ez talán, Klopstock és Wieland, Lessing és Herder után egy kissé sok; de tény, hogy Goethe nyelve nekünk sokkal kevésbbé idegenszerű, mint jeles előzőié. — A második előadás tárgyalja Goethe viszonyát a romantikusokhoz, mely tudvalevőleg váltakozva barátságos és ellenséges volt. Szerző előadja e viszony különböző korszakait, de végre is nem tudjuk meg, hogy mi az oka annak, hogy Goethe végül elfordult az új irány képviselőitől. A romantikusok tévedései és bünei a vallás és politika terén nem döntöttek, mint szerző hiszi, hanem az az éles ellentét, mely Goethe és a romantikusok közt aesthetikai kérdésekben már kezdettől fogva megvolt és évről évre mind élesebbé lett. Goethe egyetlen egy utánzandó, mintaszerű költészetet ismert el, a görögöt. «A többit mind (mondja) csak történetileg szabad tekintenünk és csak válogatva átvennünk a jót, a mit benne találunk.» Azért pl. az ónémet vagy óolasz festészet, a Nibelungének, Calderon, sőt még Shakespeare is Goethe szemében csak *relatív* értékkel bírtak (bár a nagy angol drámaköltő az ő felfogása szerint is megközelítette az abszolút értéket). Míg a romantikusok is ugyanezen felfogásból indultak ki, Goethe jó viszonyban volt velök; de midőn a világnak minden szellemű és jellemű költészetét szolgálaiasan utánózni kezdtek és ez által az izlést előbb zavarossá és utóbb hóbortossá tették, Goethe elfordult tőlük, és midőn ők mind tovább haladtak ezen ferde és káros irányokban, végre síkra szállt ellenök. A romantikusok is csak addig voltak Goethének lelkes hívei, míg azt hitték, hogy teljesen az ő emberök; midőn észrevették, hogy az öreg úr nem tart mindenben velök, elavultnak és kedélytelennek találták és kedvezőtlenül ítélték ugyanazon munkáiról, melyeket alig néhány évvel előbb mód felett dicsőítettek volt.